

CÎT DIN SUBSTRATUL LEXICAL AL LIMBII ROMÂNE E DACIC?

Dan Ungureanu*

Cuvinte cheie: substrat lexical, limba română, limba dacilor, lingvistică istorică.

Keywords: lexical substratum, Romanian language, Dacian language, historical linguistics.

How much of the lexical substratum of the Romanian language is Dacian?

(Abstract)

The article is a comprehensive review of the research (to date) on the lexical substratum of Romanian. For many words belonging to the substratum, Celtic, Alpine, Italic etymologies are available. We should therefore dispense with the Dacian, Thracian or Balcanic hypothesis for most of these words, all the more so considering the scant evidence about these languages.

The methodological rigor imposes a conclusion – that there is no compelling evidence of an influence of the Dacian language on the Latin that would later evolve into Romanian.

Introducere

Timp de un secol, cuvintele care nu erau evidente latine sau slave (sau din împrumuturile de mai târziu) au fost atribuite substratului – ceea ce era firesc – substrat care era apoi calificat drept dacic sau traco-dacic. Cuvintele care aveau un echivalent albanez erau automat atribuite substratului.

Trecerea de la “termen de substrat” la “termen de substrat dacic” pare firească, pare normală. Dar avem de-a face cu introducerea unui criteriu istoric în lingvistică. Știm că dacii au locuit înainte de romani pe acest teritoriu, DECI substratul e *necesarmente* dacic. Acest sofism se perpetuează de un secol.

Așa că a fost necesar să enumerăm cuvintele atribuite de diverși autori – Ioan Iosif Russu, Ariton Vraciu, Alexandru Rosetti, George Ivănescu, Grigore Brâncuș substratului și să arătăm de ce majoritatea lor covârșitoare nu aparțin substratului dacic, tracic, traco-dacic sau balcanic. Unele sînt italice, alpine, celtice, pre-romane. Altele sînt pur și simplu cuvinte slave sau chiar cuvinte latine. Iar altele, pur și simplu au origine necunoscută. Desigur, cîteva sînt dacice.

Nu mai cităm, mai jos, ce au scris diverși lingviști despre subiect. Există deja un studiu, *Elementele de substrat (autohtone) ale limbii române*

de Pârvu Boierescu (ed. Academiei, 2018). E un tablou a etimologiilor deja propuse pentru diverse cuvinte. Din păcate, e o juxtapunere. Autorul: 1) nu dezbate validitatea etimologiilor propuse, nu selectează una și 2) nu detaliază de ce o opțiune ar fi mai bună ca alta, care sînt dificultățile, lacunele și dubiile.

Comparația cu albaneza nu e un indiciu fiabil. Româna are în comun cu albaneza peste o mie de cuvinte:

Cuvinte latinești,

agjinoj/ a ajuna, argjend/argint, mërkurë/miercuri, kërkoj/a cerca, ngushtë/ îngust, luftë/luptă, pranverë/primăvară, urroj/ a urî

Cuvinte slave,

arqitë/răchită, bashtinë/baștină, brazdë/brazdă, daltë/daltă, lopatë/lopată, plug/plug, trup/trup, ugar/ogor, opingë/opincă, grazhd/grajd, vlagë/vlagă, zid/zid

Cuvinte grecești,

kamatë/camătă livadhe/livadă, kuti/cutie,

Cuvinte turcești,

baclava, halva, caimac, pilaf, ciorap, perdea, capac, calabalîc, nazuri, musafir, fișic, cioban, cirac, conac, ogeac.

Ca pentru un cuvînt să afirmăm că e dacic, tracic, balcanic el trebuie să fie: 1) dovedit că există în albaneză, 2) dar nu mai există și în altă limbă romanică europeană. Or acest lucru e dificil și presupune parcurgerea unui număr mare de dicționare.

* Universitatea Aurel Vlaicu Arad; e-mail: afrasiab30@gmail.com

Iată o ecuație facilă:

cioară s.f. „corneille”: alb. *sorrë* s.f. „Krähe”;

Să repetăm o platitudine, o tautologie: un cuvânt e de origine dacică, tracică, balcanică, dacă e *specific, tipic, exclusiv*, românei și albanezei. *cioară* însă (vezi *infra*) îl regăsim în toată Italia și Franța.

E *brad* cuvânt balcanic? Toți autorii greci îl dau drept cuvânt semitic, levantin. În română e un împrumut din greacă și nimic mai mult.

E *cioară* un cuvânt balcanic? În nici un caz. Nu are nimic specific balcanic. E un cuvânt din Italia, din substratul italian.

E *brîu* balcanic? Da, e atestat și în albaneză. De unde vine? E un cuvânt germanic, răspîndit din limba francilor în Italia și la slavi.

Nu e vorba de cazuri izolate. *O treime* din termenii considerați de substrat, și implicit ca dacici, NU sînt dacici. Sînt semitici (măgar, brad), sînt celtici (balegă, gheară, molid) sau germanici (brîu, buștean, mal) sau ne vin din substratul din Italia (sterp, cioară, țap) sau sînt, pur și simplu, latini (fluier, zer).

Avem un singur termen despre care se poate argumenta că e dacic, *brusture*.

O altă obiecție metodologică: cuvintele cu o arie prea localizată (*a mādări*, Ardeal; *argea, cătun*, Muntenia) sau absente în aromână (multe): aceste cuvinte sînt foarte probabil împrumuturi tîrzii.

Lista cuvintelor de substrat

A

abur alternanță arbitrară a lui *v-* /Ø inițial: rom. *abur* / lat. *vapor*, dar rom. *vatră* / lat. *atrium*.

afnă “*Vaccinium myrtillus*” etimologie extrem de dificilă. galeză (Welsh) *mafon, afan* “zmeură, *Rubus idaeus*” Cornish *avan, avanen* fem. “zmeură, *Rubus idaeus*” (vezi J. Cameron pentru nomenclatura completă) sau poate

myrtus (plantă sudică) > *myrtille* (plantă nordică, montană)
daphne (plantă sudică) > *afn* (plantă nordică, montană)
mastikinu (*Pistachia lentiscus*, arborele de mastic, mediteranean, sudic) > *mesteacăn* (plantă nordică, adaptată la frig)¹.

¹ Mesteacănul și arborele de mastic nu seamănă, fizic, deloc; există o asemănare mică între rășina de mastic și smoala de mesteacăn.

Calabria *nefnaru* “dafin, *Laurus nobilis*” (din gr. δάφνη *dafne*) prin analogie cu fr. *myrtille* “afine” din *myrtus*. Evoluția *myrtus* > *myrtille* e adaptarea unui cuvânt dintr-o limbă mediteraneană, latina, pentru a denumi o plantă care crește în Alpi, în munți friguroși, cu numele unei plante mediteraneene, mirtul. Și *nafia* “alloro”. *nefnaru, nafia* sînt probabil fonetic recente.

Posibil din *dafin* > *afin* cu afereză. Fructele de dafin seamănă la formă și culoare cu afinele.

a agăța, a acăța din lat. *adcaptiare*. Nu e de substrat. *a adia* arom. *adil'are*. etim. nec.

a ameți Franța *amatir* “a umili, a slăbi; refl. a fi epuizat, frînt; a fi copleșit de oboseală, teamă, durere” *Quatre livres des Rois*, cartea I, cap.7, v. 13: la force Deu *amatid* les Philistiens. // *amatir* “se fatiguer” Lille; Thomas de Kent, *Le Roman de toute Chevalerie* v. 7848: Son lignage affolé e il memes assotiz, Devisé par les terres e forment *amatiz.*; romand Montbeliard *aimaiti* “affaiblir”; umbr.-laz. *ammattî* Blera.

amurg > *murg* poate înrudit cu gr. v. ἀμολγός “miezul nopții sau vremea mulșului de dimineață”.

aprig etim. nec. posibil din lat. *aper* “mistreț” > **apricus* “agresiv ca un mistreț”.

argea termen dialectal din Muntenia, necunoscut în Transilvania. Probabil împrumut tardiv din bulgară sau greacă.

a arunca lat. *eruncare*, cu același *a-* > *e-* ca la *hericius* > *arici*.

B

baci etim. nec.

baier din lat. *baiulus*.

balegă Lombardia Canton Ticino: Ligornetto *belegot* “băleguțe care se agață în lâna oii”; Piem. *bilekit*: Antronapiana, Ceppomorelli, Malesco, Ornavasso în *Sachatlas*, hărțile 1173, 1174. Lombard Comasco *baguleitt*, Bergamo *bagula*; Varese *bagaritt* “sterco di pecora”; Busto Arsizio *balitti* “escrementi di pecore” Bosino *bagulin*. Languedoc: Claude François Achard, *Dictionnaire de la Provence et du Comté-Venaisin: Vocabulaire provençal*, 1785 *velego*: vilainie, saloperie, ordures; J. T. Avril, *Dictionnaire provençal-français, suivi d'un vocabulaire français-provençal*, Edouard Cartier, Imprimeur, Apt, 1839: *veleguo*: crotte Étienne Garcin, *Nouveau dictionnaire provençal-français*, Fabre, Draguignan, 1841: *veleguo*: crotte que l'on prend dans les rues, saloperie, ordures. Absent în dicționarul lui Léger Gary (occitană din Tarn) din 1845. Jacques Azaïs,

- Dieu, l'homme et la parole, ou la langue primitive*, Imprimerie de Mlle Paul, Béziers, 1853: fiente des bêtes à laine: *bélégo* languedocien (267). Gabriel Azaïs, *Dictionnaire des idiomes languedociens étymologique, comparatif et technologique*, Delpech Imprimeur, Béziers, 1864: *belego*: excrément des bêtes à laine en forme de boulettes, crotte /.../ crottes attachées à la toison des animaux. Frédéric Mistral, *Lou trésor dóu Felibrige*, 1878, vol. 2, 1094: *velego*, *belego*: flocon de laine grasse, mèche de cheveux gras, gringue-naude (ordure attachée à l'anus) crotte attachée à la laine ou au poil. Louis Rouquier, *Contes a la troubilho*, 1925, fără editură, Levallois-Perret, conte *Lou Roumiu*, glosat *fumier de mouton*. Dialectul din Puisserguier, Hérault. Jean-Louis Garrot, *Lexique des mots patois employés à Barre (Tarn): bélégo glosat fumier sec des brebis*. Și La Salvetat, Olargues, Hérault.
- baltă paltaun* în tot nordul Italiei. Termen vechi pre-roman, pre-celtic.
- barză* dialectal, extinct masc. *bardoș* Ciconia ciconia. Comparat cu alban. *bardhë* "alb". În indoeuropeană, numirea animalelor cu nume de culori e posibilă: slav. *lebedъ*, cf. lat. *Albus*. Și rom. *breaz* "(animal, de obicei cal, cu pată albă pe frunte) cu metateza lichidelor. occitan *bardé*, *bardet* aigrette, héron garzette; Christophe de Villeneuve, *Statistique du département des Bouches du Rhône avec atlas*, chez Antoine Ricard, imprimeur du roi, Marseille, 1821, 886: grande aigrette, petite aigrette, *bardet*. poate înrudit cu fr. *barge* Limosa limosa. Poate înrudit cu celt. **bard-* "alb cu negru". Franța, romand *bardèle*, fr. la draine, *Turdus miscivorus*, pasăre albă cu pete negre pe piept; și alouette hausse-col, *Eremophila alpestris*, cap alb cu trei dungii negre.
- bardât* Annonay "couleur pie" alb cu pete mari negre.
- bardèla* "vache rouge et blanche / vacă roaibă și albă" Bugey.
- bayarda* Tignes, Savoie, vache de deux couleurs. (confuzie între *barda* × *bayarde* "roib" Lyonnais).
- bardau* vache de deux couleurs, Charolais.
- bayard* Morez "(animal) cu pată albă".
- bardelle*, vache tachetée sur le dos /vacă pătată pe spate, Lyonnais.
- bardelle* – vache "aux tâches beiges ou rouges sur fond clair ou blanc / cu pete șarge sau roaibe pe fond alb" Izeron, Dauphiné.
- bardèle* Champsaur, Dauphiné, id.
- bardela* "vache de deux couleurs / vacă de două culori" Montbrison, Forez.
- bardeta* "tachetée/pătată" Bresse. Cuvîntul e de clară origine celtică.
- bască* "lîna întreagă așa cum a fost tunsă de pe oaie": alban. *bashkë* "întreg, împreună"
- balaur* etim. nec.
- a băga* arom. *bagu* "a mânca" germanic, cf. engl. *to bag*.
- băiat* posibil din *baliatico* "copil alăptat de doică" Italia Lațiu Genzano *bajàticu*; Franța Lorraine, Champagne *bacelle* "fată".
- beregatâ* celt. **brāgant* "gît, gîtlej" cf. și gr. *pharynx*.
- boare* Franța: Annonay *esbaura* "vent qui sèche"; *bòria* Azi numai cu sensul "a-și da aere". Sensul concret păstrat în zonele galo-italice din Sicilia, v. infra, și dialectele sudice. Și toscan *Benedetto Varchi sec. XVI Storia fiorentina* vol. III: "tutto vento e *boria*". // din **buria* > *boare* ca *muria* > *moare*. Meyer-Lübke REW 1219; *vòria* < *bòria* Molise; sard Cagliari *bòria* SSI 365 NEBBIA: Campid. Villacidro *boiratsu* "ceață ușoară, Dünner Nebel, Dunst" Fonni Nuoro *borona*.
- rom. *bont*, occitan *bont*, -a, "qui n'a pas de cornes; épointé" – Alibert.
- bordei borgil* în Anonimul Caransebeșean. În *nrudit cu fr. bordel* "cocioabă" din *borde* "scîndură" Rashi *borde* Baba Bathra 6a, glosă la tsrifa אפירצ "colibă". Împrumut tardiv în română.
- brad* (Rom.), lombardă Leventina *brach* [brak] "brad tânăr" *braata* "ramuri" – Biasca, Val Pontirone *brata* "ramoscello di conifero – cetină"; Val Camonica *brasca* "frasca" ramură; înrudit cu cele de mai sus, ladin *brode* "Zapfen des Zirbelbaumes, con de Pinus cembra". *bròta* "ramură de brad uscată" Trient. *borché* [boršé] < **borse* "brad" Trient, *borse* "brad" Finhaut. *brôtein* Conthey «rameau sec et sans aiguilles» *brôtign* Isérables, *broutèn* Nendaz «petit sapin touffu ou rabougri» (cf. *brote* Saillon, Saxon: petit bois en général, par exemple celui servant à allumer le feu) Michel Desfayes, *Noms dialectaux des végétaux du Valais romand*, Bulletin de la Murithienne, 2002, no. 120, 57–111. Ladin Ampezzano *brašón*, *brascion* "arbore" e poate înrudit cu termenul românesc. Cf. Val de l'Orco *breze*, *brenze* "Larix europea" Ital. Piemont. Briançon, etc. *bleton* "Pinus cembra", Val d'Aosta *brenva* id. Occitan Italia *brut* (Fenils), *brout* (Oulx) "ace de brad" islandeza veche *bar* "ace de brad" *barr-viðr* "pădure de brazi" cf. aramaic, ebr. *beroth* ברוֹת "brad sau Cyparissus sp." și *brinsul*, *brinșul* "Juniperus communis, jneapăn" în Ticino (Vergeletto, Campo, Caveragno, Indemini) și nordul Piemontului (Trasquera, Premia, Ceppomorelli, Antronapiana, Ornavasso) AIS,

hartă 599. Occitan *brut* (Fenils), *brout* (Oulx) – ace căzute de larice. După Ahmad Al-Jallad, Universitatea din Leida (comunicare personală) se poate reconstrui numele ienupărului în proto-semită ca *burāth*, (← Accad. *burash*, Hebr. *berosh*, Aramaic *brātā*, aramaica biblică מִיתְרִיב). gr. βράθυ “Juniperus sp.”; Dioscoride *Peri hyles iatrikes*, De materia medica, cartea I, 102, κypapισσος, lat. *cupressus*, 103, *arkeuthos*, ienupăr, 104 βράθυ / sabina, 105 cedru – ceea ce arată clar că e vorba de un conifer.

„(...pasaj interpolat) există două feluri de *brathy*. Unul are acele ca de chiparos, dar mai spinos, cu miros greu, înțepător și pyrotic. E un arbore pitic, care se întinde mai mult pe orizontală. Unii îi folosesc frunzele în loc de tămâie. Celălalt are frunzele ca cele de tamaris (Tamarix sp.). Acele ambelor specii domolesc ulcerările pielii și flegmoanele și cu miere curăță buboaiete...” Plinius (Naturalis Historia, lib. XII, XXXIX): *petunt igitur in Elymaeos arborem bratum, cupresso fusae similem, exalbidis ramis, iucundi odoris accensam.* – în munții Zagros, în Elam. Descrierea lui Pliniu se poate referi la *Juniper sp.* Dacă da, atunci un împrumut iranian nu e verosimil.

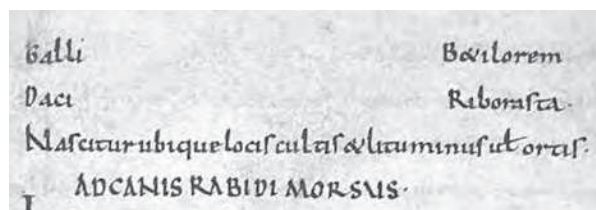
Și *herba Sabinae* = σαβίνα βράθυ în Glos. Servii Hesychius, Glosar βράθυ: πóa τις θεοῖς θυομένη – *brathy* e o iarbă (poa) folosită ca tămâie zeilor.

brîndușă posibil cuvînt de substrat, cum sînt de obicei plantele toxice.

brînză cuvînt rămas fără etimologie, desemnează originar brînză de burduf.

broască posibil germanic. Bonvesin dra Riva, *Scriptura nigra*, v. 835: Eo inflo plu ka *brosco* quand eo vegn a pensar = mă umflu mai mult decît broasca. // *Scriptura aurea*, v. 859: El infla plu ka *brosco* per grand dolor sopreso. Papias, *Elementarium doctrinae rudimentum* (Lombardia, spre 1053): rubeta, ranae genus, *bruscus* dicitur vulgo = rubeta, numită popular *bruscus*.

brusture Pseudo-Apuleius sub voce *herba personaca*. Infra: pasaj manuscrisul de la Haga MMW, 10 D7 f. 8r.

Alban. *brushtull* nu e înrudit cu rom. *Brusture* din două motive: are alt sens – *Hedera helix*, iederă; e un nume dialectal al iederei, alături de *urthi*,

(*urdhje, urdh, urth, hurdhje, urdhëz*) *brushtullë, bërsblem, dredhkë, lerth*.

a se bucura sensul din română corespunde mai bine cu gr. μακάριος “fericit”. Termen de substrat pre-grec, extrem de vechi. Alb. *bukurë* “frumos” etc. corespunde cu toponimul *Bucura* “frumoasa” numele *Bucur* etc.

bunget cf. alb *bung* “stejar”. Posibil împrumut.

bură Sp. Asturias *borrina* „niebla, ceață”; Franța Normand. *berouée*, sau *berouasse* glos. „bruine, brouillard pluvieux”. Coresp. semantică mai bună ca cea fonetică. / Bourgogne Charolais *beürée* „gros nuages noirs menaçants qui précèdent la pluie” Brionnais *beurrée*, „nuage de pluie et orage”; occit. *bora* „nuage épais” *boura* „ceață” Velay și *boro* „nuage cumulus” Chorgue, Gap. ALI hartă 928 nuages: *bura* etc. Puy-de-Dôme, Rhône, Ain, Isère, Ardèche; Allier, Cher, Indre *bourras* „variétés de nuage” (fără alte detalii)²; romand *borrat* nor de furtună Forez, *bourra* ploaie fină Forez; ladin *bora* „temporale con vento”; Jaber 1928³ hartă 365 nebbia: Piemont Rhêmes (romand) *la buri*; Veneto Teolo *bora* “Dicker Nebel”, Veneto Vicenza, Campo San Martino *bora*; Sicilia Aidone galitalic *buyra*; Sardinia Fonni *borona*, Villacidro *su boirattu* „Dünkler Nebel” necartografiat. Sardinia Cagliari *boria* “nebbia, ceață” (posibil împrumut).

burlan împrumut tardiv din turcul *borulama* “țevărie” din *boru* “țevă”.

burtă regionalism din Muntenia, probabil împrumut tardiv.

burduf atribuit în mod greșit de Grigore Brâncuș substratului. Din rus. ucrain. *burdiuk, бурдюк, burdiuh*, < tătar бурдык, бурдак, azeg бүрдүк, uzbek бурдук, kazah бөрдек glosat “кымыз немесе шарап ашытатын торсык; саба сиякты ыдыс; кымыз ашытатын торсык” scris și бөрдеги; kirgîz бортко, kalmîc бортхо. (? din **bort* “piele” + *-ek*).

buștean din **bosk-ian* < **bosk-* “lemn, copac, pădure” celtic sau germanic. Grupul –sk+i → –ști [ști] regulat *cunosc / cunoști, piscis > pește*, etc. Ipoteza lui Pușcariu din săs. *Baumstamm* e exclusă din cauza existenței cuvântului în meglenoromână.

butuc –?

buză (rom.), Celt. **bussu* Mlr. *bus*; spaniolă *beços, bezos*, gallego *beizo* – și portug. de nord *beizudo*,

² Thésoc.

³ K. Jaber, J. Jud, *Sprach- und Sachatlas Italiens und der Südschweiz*, Zofingen (1928–1940); abreviat în continuare Jaber 1928.

sp. *bezudo*, gallego *beizudo*, buzat; portug. *bozo* “focinho, bot”; sp. *bozo* “buze; zăbală de cai” catal. *boç* “zăbală, morral; botniță, morrio”; sp. *buz* Coromines “labio de la boca” Gonzalo Correas, *Vocabulario de refranes y frases proverbiales*, 1627: Dijo la sartén á la caldera!..!tirate allá, *buznegra*; română Sursilv. *biutscha* “buze rășfrinte” Ital. Lombard Valtellina *běsc’iula* “buze”. Elveția Valais *botsche*. Prigelato *dua boza*. Ladin *bosar* a săruta. Lat. *basiare* “a săruta” e împrumutat din celta galică. Albanez *buzë*. Rom. *buze*, slav усни, e în dialectele macedonene *buzi* la Brutok și Radojda, *buza* la Peštani, toate în vestul Macedoniei, în zona Ohrida, *buzi* la Boboștița, Bambel, Tiolișta, Tremno, Nestrans, Kronțelevo în sud, de origine proto-română. (Общеславянский лингвистический атлас, harta 1388 губы).

Infra: aria de răspândire a cuvântului *buză* (după

Pentru situația relativ complicată, v. *Atlas linguistique de la France*, fasc. 24, harta 1119 *quenouille* care are în Gasconia, în Landes și Lot-et-Garonne, forma *kwel* (masc.) compatibilă cu *caier*; în Provence și formele *fyaluzo*, *fjelva*; *fjerwa* în Vaucluse, care pot fi legate de meglen. *ful’or* > *fuior*. Ca în română, și în Provence *caier* și *fuior* au sens asemănător și forme hibridizate între ele. În română, *fuior* are și fem. *fuioară*, arom. și meglen. *fulyor*, alban. *fjollë* feminin. *kwel* Gers, Landes, Gironde *coelh m. Béarn* FEW sub colucula; ALF fasc. 24, harta 1119 *quenouille*. Forez *chevèliere* etc. “ruban de fil”.

Carpați de obicei dedus din alb. *karpë* “stâncă” are și el echivalenți în Alpi – română *crap*, *carpun* “Felsblock” *carpel* “Steinchen, kleiner Fels” Grisoni *grip*, *crap*, *crappa*, Surmiran *crepla*, *crap*, *crepel*, Sutsilvan *grep*, *crapùn* “Felsklotz, bloc de stâncă” Engadina Puter *grip*, Vallader *grip*, *cra-*

Мал атлас на македонските дијалекти, s. v. Усни).

C

caier fr. *quenouille*, nu poate veni din **caulus*, cum afirmă dicționarele, care nu poate fi dedus din lat. *colus* “furcă de tors, distaff, *quenouille*”. Derivă din lat. *colus* printr-o sufixare care nu mai e transparentă. Fr. *quenouille* din lat. *colucula*.

ppun; ladin *crap* etc. Ladin Val Badia *crëp*, augm. *crepun*; Val Gardeina *crëp* “Felsblock”; Nu poate fi dedus din gr. *Κάρπαθος* *Karpathos* fiindcă și în greacă termenul e un toponim de substrat, nu un cuvânt cu sens, susceptibil de a fi folosit pentru a denumi și alte entități.

cață “cîrlig ciobănesc” deverbativ din *a agăța*, din *adcaptiare*.

căciulă înrudit cu alb. *kësulë* dar ambele din lat.

casula “glugă”. Ital. *caciola* id. ne sugerează că poate fi vorba, în română, de un împrumut recent – numele de haine fac parte din zona vocabularului care se împrumută cel mai ușor. Isidor, Etymologiae XIX, *casula* est vestis cucullata – haină cu glugă; Papias, *casula*: vestis cucullata, quasi minor casa (sic) quae totum hominem tegat. Wanderwort tardiv. Și maltez *kačawru* “pălărie de paie cu boruri mari purtată de țărani”.

câlbează / gâlbează boală de ficat a oilor: din alban. *kalb* “a putrezi”;

căpușă cf. alban. *këpushë* id.

căpută etim. nec.

cătun Arom. *cătună* probabil din slavă. În dacoromână, atestat numai în sudul Munteniei, împrumut tardiv din bulgară și absent din româna comună. O atestare în 1210 în Slovacia propusă de Nicolae Drăganu (*Români* în veacurile IX-XIV pe baza toponimiei și a onomastice) e complet eronată: din documente istorice știm când au ajuns românii în Cehia și Slovacia – după 1300 – și unde au ajuns – în zonele de munte, ulterior numita Valașsko, nu în zona centrală a Slovaciei. Afirmatia lui Drăganu a fost demonstrată argumentat de filologii maghiari, mai mulți, printre care și Kniezsa István, *Pseudorumänen in Pannonien und in den Nordkarpathen*, Ostmitteleuropäische Bibliothek, 2, Budapest, 1936. Articole pe care, desigur, patrioții autori ai *Dicționarului Etimologic al Academiei* au evitat să le citească. Împrumut muntenesc din bulgară. Mold. *cătună* împrumutat din limbi slave. E un extrem de vechi Wanderwort: Proto-mongolă: **koto* (grup de corturi; familie, locuință) mongolă *qota(n)*, *qotu(n)* calmucă *xotn*, *xot* dagură *xoton*, *koton* etc. ProtoAinu **kOtan* „cătun”. Împrumutul din vreuna din limbile altaice este exclus; Ainu se învecinează doar cu tungușii, care nu au acest termen.

ceafă alban. *qafë*. Poate înrudite cu gr. κεφαλή “cap” de origine neclară.

ceucă > *ciovică*, ca *văduă* > *văduvă*. Masc. *cio-coi*. Fr. *choucas* “Corvus monedula, stăncuță” / Termeni vag asemănători: Berry, Bourbonnais *couâule*, *coualle*, *couère*, *couare* “cioară, corb”. / *ciola*, *cioară* etc. poate din (sau înrudite cu) gr. κολοιός, lat. *coloeus*, Corvus monedula, stăncuță. Și *chochard*, “Pyrrocorax graculus, stăncuță de munte”. // Occit. *chauvia* “corneille, cioară” Champsaur. Vallée du Trient *tchouâva* “choucas, Corvus monedula” Vezi și *çafkë* “stîrc” (Ciconia sp. Ardea sp. etc.) *çafkëbardhë* “pescăruș”. Celtic. *chiceră* “munte” România de nord, discutat de o

bibliografie consistentă. De substrat. “*picior de plai*” hipercorectism moldovenesc din *chiceră*.

cețină slav. Rus. щетина, ceh štětina, slovac. štětina polonez *szczecina* “bristles, peri țepoși”; sensul de “conifere cu țepi” și schimbarea din accent paroxiton în proparoxiton apare în limbile slave de sud, bulgară și sîrbă. Bulg. четина “Juniperus sp.”; sufixul -ina comun în slavă, ca tiha /tišina, rodъ/rodina, pusty/pustina.

cioară Franța occitan Névache *tsaurio*, Barcelonnette *chàoulia*; Comminges *chorra* “Troglodytes”; Bronte Sicilia (galo-italică) *çavura*; veneto Val d’Istria *ciuor* “Corvus cornix”; *ciaula*, *ciola*, *ciavula* sudul Italiei.

ciocîrlie din **căciulie* cu metateza lichidelor și epenteză. Pasărea are un ciuf vizibil pe cap. Alban *çafkëlore* (Alauda sp.) metateză din *kaçulore* “pasărea cu căciulă”; etimologie populară după *çafkë* “stîrc” (Ciconia sp. Ardea sp. etc.) *çafkëbardhë* “pescăruș”.

ciuf v. și ital. *ciuffo*.

ciung, *ciunt*, *ciut*, *șut*, *ciot* fac parte dintr-o familie de cuvinte pre-romane și pre-celtice din Italia. v. și ladin *čank* “stîng”: Roma *cionco*, Genzano *ciangamatta*, Basilicata *ciunghë*. Calabria *ciuncu*; *crungiu* “moncherino, mîna ciuntită”. Aceeași alternanță de forme imprecise și în engleză: *chuck* “piece of wood” *chunk* “short piece” *chump* “short, thick lump of wood”. Din aceeași serie *ciul* “cu urechile tăiate”; neînrudit cu *ciulit* “cu urechile ridicate să asculte” din sîrb. чуљити *čuljiti* “a auzi” din чути *čuti* “a auzi”.

cîrlan cf. span. *carnero* “(berbec) de carne; probabil din lat. *carnarius* > *cârnar* (disimilare) > *cârnal* cu metateza lichidelor.

cîrlig etim. nec. Dintr-o categorie semantică în care domină împrumuturile slave.

codru “munte” în cele mai vechi texte românești; cf. alb. *kodër* “deal”. Desigur, nu vin din lat. *quadrum* “pătrat” care are cu totul alt sens. cf. breton *koad* “pădure” velș. *coed* “arbore” *coedwig* “pădure”; Manx *gwidh* “arbore” Cornish *gwedhen* id. irl. *coill*.

copac rom. veche *copaci*.

copil balcanic, etim. nec.

creangă irl. *crann*, *crand* arbore; lemn în general; *crannda* adj. “de lemn”; *cranngal* “lemn”; gaelica scoțiană *crann*, arbore, grindă; celelalte limbi celtice *prenn*. Velșă medie *kank* creangă.

creț –?

a cruța etim. nec.

cucuruz (considerat de obicei de origine maghiară) *cucuruzul brazilor* – care înseamnă *con de brad* și *de pin* înainte de a însemna porumb, *Zea mays*.

în Stenico (Trento, dial. Trentino) există *kukurugi*, Volano (Trento, trentino) *kukarugi* Bienate (Lomb.) *kükürükü* Cortemilia (Piemont) *kükärükü* etc. – v. harta 573 în SSA și harta 1300 schiacciare una noce: date necartografiate: Nusskern: *kukkərrike* etc.

a curma Arom., meglén. *curmu* “a întrerupe, a opri”. Alban. *kurm* “trup omenesc (fără membre) trunchi de copac”. Brindisi Apulia *curmóni*, trunchi de măslin cu crengile tăiate. Toate din gr. κορμός tors, trunchi, trunchi de arbore, κορμάζω, a tăia bușteni. *kormós* însuși din κείρω, “a tăia”.

curpen balcanic;

cursă alban. *kurthë* – balcanic.

D

a dărîma etim. nec. posibil romanic.

darari “a face” arom.

a deretica foarte probabil romanic.

a descurca și *a încurca* din *colus* “caier” **incolicare*.

a desghina antonim lui *a îmbina*, clar romanic;

-*ghi*- fonetism dialectal, ca *frimbina* > *frînghie*

a dezbara din *baier* “a da jos o traistă de pe umeri”; romanic

doină adesea comparat cu lituan *daina*, celt. *duan* “cîntec sau poem”. Deși etimologiile sînt ispititoare, rom. *doină* vine din bulg. *доина, din доя “a alăpta, to breastfeed, allaiter” – ceea ce am numi “cîntec de leagăn”. Cf. și *doică* < bg. дойка.

dop deverbativ după *a astupa* și *a destupa*, din lat. **astuppare*, bine atestat în limbile romanice. Sau împrumut vechi germanic din **tappôn*, între sec. VII-XIII.

droaie nu trebuie comparat cu alban. *drojë* “teamă, timiditate” înrudit cu *druajtje*, glosat “nu spaimă, ci șovăială, reținere, sfială, ezitare, lașitate”.

druete “trunchi de lemn, bucată de lemn, bită”. Doar într-o zonă limitată din Oltenia. Celtic sau albanez. Înrudit cu *Drubeta* toponim dacic. Un radical indo-european **dru-*/**derw* “lemn” atestat în greacă, slavă și albaneză.

dudă sicilian *dudda* (Melilli, Siracusa) *Morus alba*, *Morus nigra*.

F și G

fărîmă a *sfărîmă* și *fărîmă* sunt înrudite și pot fi deduse din *fragmentare* și *fragmen*. Abruzzi *sframicà*.

fluiet alb. *flojere* din latinul *flabeolus* “flaut”: Aragon *flabirol*, fr. *flaiol*, Guillaume de Machaut, *Dit dou Lion*: Au *flaiol* et au taburel. Fr. veche

flageol. Occit. *fiura* “a fluiera” Ariège, *fiular* vivaro-alpin; venet. *flabuol*. Italia *fraulu* Cilento cu metateză. *flawru* Vernole, Puglia, “flaut”; *flawrə* Guardia Piemontese; Latina medievală, Franța, anul 1240: Iohannes de Garlandia, *De mensurabili musica*, append. 15,25: Et iste modus sumitur *flaiolis*. //

fluture, a *flutura* alban. *fluturoj* “a zbură” *flutur* “fluture”; dar cf. engl. *to flutter* “a zburătăci, despre fluturi și păsări”.

frișcă (rom.) E vorba de un produs lactat al rafinementului culinar din sec. XIX. Cu toate acestea, unii autori l-au considerat drept termen de substrat. Cf. croat *frìžak* “proaspăt” din germ. austriac. *frisch*.

gard, *gata* sînt ambele slave, doar niște scrupule specioase și artificioase le-au putut considera drept balcanice.

gălbează din alb. *kelb* “a putrezi”.

genune din lat. *gyronem*, cu *-r-* > *-n-* hipercorectism ca în *funingine*, *senin*, *minune*, a *semăna*, a *suspina*.

gheară celtic. v. span. *garra* “labă cu gheare” și *agar-rar*. sp. caer en las *garras* de alguien – a cădea în ghearele cuiva.

ghes probabil din *des*. lat. *densa te* “îndeasă-te, înghesuie-te”.

ghimpe cf. ladinul *ghimpen* < *ghimpe*, Val di Cembra, *ciuffolotto*, Pyrrhula pyrrhula, care trăiește în spini și mărăcini, ca și scaietele, *Carduelis carduelis*. Alb. veche *glemb* > alban. *gjëmb*.

ghionoaie cf. *găunos*, posibil hipercorectism din *gaură* < lat. *cavula* sau *caună* < lat. *cauna*. Ambele latine. Neînruit cu alban. *gjon*, Otus scops “un fel de cucuvea, ciuș, ciuf pitic”.

ghiuj “bătrîn” cf. alban. *gjysh* “bunic” fem. *gjyshe*, *joshë* “bunică”; termen specific Munteniei, posibil împrumut.

gîde propus de Hașdeu ca termen de substrat, e o prostie. Absolut toate instituțiile se prăbușesc după retragerea aureliană, iar numele de instituții dispar din română. Existența unui călău presupune existența unui stat și a unor puteri judecătorești stabile. Care nu au existat.

a *gîdila* romanic: fr. *chatouiller*, fr. veche *catellier*, Normandia *catouiller*, occit. *gatiliar* Queiras etc.; romand *gatolhi*, *gatelier*, *gatolye*; lombard *galit*, Valle d’Aosta *gateil*, Lombardia (Bergamo) *gatiguli*, Milano *galitt* (cu metateză), Veneto Belluno *gate*, Lomb. Valtellina *gasciul*, Emiliano Bologna *ghéttel*, Romagnolo Ravenna *gatòzal*, Sicilia *gattigliare*. occitană *gatilh* (subst.). alb. *gudulis*.

grapă = *crebi* Puy-de-Dôme; *grapa* Puisserguier; *grapa, grapar* Feltre.

gresie arom. *greasă*. Nu e un termen general românesc, cum ne-am aștepta la un cuvânt de substrat, fiind prezent numai în Muntenia și Balcani. E absent în Transilvania-Banat și în Lexiconul de la Buda. În albaneză, *grihë* “cute” > *gërresë* (și *grresë*) e un termen extrem de specializat, “raclor” instrument de răzuit și nu cute. Dacă termenul românesc ar fi avut origine comună cu cel albanez, atunci ar fi fost un termen mai asemănător fonetic lui *grihë*. Probabil celtic, înrudit cu lat. vulg. *gresium* “loc pietros” Occit. *Garcine* “loc pietros”. Du Cange: *gresium*, *collis*, *gresiis* seu *silicibus* abundans; *gresius* “silex”; grezeau “terrain pierreux” > fr. *grès*. În Franța, cutea se face din gresie.

groapă slav.

grui rom. veche *grun'* neclar.

grumaz arom. *grumadzu, gurmazdu* “esofag, laringe”. Posibil din lat. *Gula* “esofag, laringe” printr-o sufixare care nu mai e transparentă, cum sugerează forma *gur-madz*.

grunz neclar.

a se gudura neclar.

gușă arom. *gushi* “gît”; rom. *gușă* provine, spun dicționarele, din lat. *geusiae*, pop. **gosiae*. Dar acest cuvânt e un termen târziu, celtic – dă în franceză *gosier*, gâtlej. În scris *geusiae* e folosit abia în sec. V, după anul 400, de către Marcellus Empiricus, la Bordeaux. Dacă el a existat înainte, atunci a existat în latina populară celtizată. Fr. veche *gosillier* > engl. *guzzle*, a înghiți. Cuvântul există și în ladină, *goś* “gușă, goître, Kropf”: Fassano, Val Gardena *gosc'*, Selvano *gos*, tosc. *gozzo*, Rovigno *gušo*. Jaberg 1928 harta 1128 becco; apendice “Kropf des Huhnes (gozz): *gošo, gušo* nordul Italiei.

I, Î, J și L

a incurca v. *a descurca*.

a înghina – *a îngina* = Glossae greco-latinae: *gannator* χλευαστής M FEW sub **ingannare*. *déganner* regional, cu difuziune largă și în fr. veche. Bayeux, Valogne, Cherbourg, Troyes. *dégann-aer* Normandie “se moquer de”; Poitou *dejaner* “humilier, mortifier”. Și *réganner*. Cu sensul *a înșela, a amăgi* în aromână. // Sensul original probabil “a imita ciripitul păsărilor sau sunetul altor animale pentru a le atrage și a le vâna”. *déjaner* Morez Haut-Jura, “a imita vocea cuiva” *dédjân-nâ* Neuchâtel, *réjaner* Bourgogne “imiter le ton de qqun”, prezent și la Trévoux. Lat. *gannire* “a mârâi” despre câini. [Excerpta ex libro

glossarum (codex Parisinus 11529) et Palatinus (Vaticanus 1773) *baubare sibelare canum* est sicut *gannire vulpium* – *gannire* > *ingannare* > *ingannare* “a îngâna”] Cu sensul clar “a ciripi” în Ieronim, Isaia X, 14: *invenit quasi nidum manus mea fortitudinem populorum et sicut colliguntur ova quae derelicta sunt sic universam terram ego congregavi et non fuit qui moveret pinnam et aperiret os et ganniret. // arom. a îngâna* “a distra copiii mici” are sensul din italiană și franceză. *enganar* v. FEW.

a îngurzi etim. nec.

a însăila etim. nec.

a întrema probabil antonimul lui *a destrăma*, latin. *jumătate* din lat. *dimidietatem* > **jimetate* > *jumătate*, cu asimilarea vocalei înainte de bilabială, ca ital. *demane* > *domani*. Comparația cu alb. *gjymes* nu e necesară.

leagăn etim. nec.

a lepăda din lat. *lapidare* sau etim. nec.

lespede e probabil un cuvânt-valiză, *mot-valise* între *lastra* și *lapidem*. sau celticul *lausa* + *lapidem*.

a leșina română *lišná* “a aluneca”; Catania *lissiar* “a leșina”; sard *lascinare, liscighinare* “a aluneca” Jaberg 1928 harta *scivolare*.

liliac din slavă. Cf. polonez *lelek*, sorab *lelek*, ceh *lelek* slovac *ľulok*, lelek bielorusă *ляляк* lialiak lituaniană *lėlys* letonă *lēlis* “*Caprimulgus* sp.” *caprimulg*⁴. Ca liliacul, și *caprimulgul* zboară seara și se prinde de trunchiurile de copac. Multe limbi europene îi dau un nume legat de noapte: engl. *nightjar*, portug. *noitibó*, frizonă *Naachtswaalk*. rom. *liliac*, macedon. *лилјак*. Și liliacul are în numeroase limbi un nume legat de noapte sau întuneric: sloven *mračnik*, gr. *nykterix*. Polon. *ślepy lelek* literal “*caprimulg*

⁴ Nu fac parte din etimologie: pers. *laqlaq, laglag*, > azer *leylək* “barză” tătar *лэклэк* *kîrgîz* *илегилек*, uzbek *laylak*, uigur *ләгләк* *leglek*, turc. *leylek*, > bulg. *лелек*, ucrain. *лелека* “barză” (dinspre limbile turce spre limbile slave: Ranko Matasović, comunicare personală). Probabil din seria de origine turcă: *лилекъ, лиликъ, лилѣкъ* “*Mergus* sp.” în Измаил Иванович Срезневский, Словарь древнерусского языка, Levitic XI, 17: Не іажъте... врана ноція і лилека. = καὶ ἰέρακα καὶ τὰ ὁμοία αὐτῶ, καὶ νυκτικόρακα καὶ κатарάκτην καὶ ἴβιν ... E însă foarte posibil ca *лилѣкъ* să fie doar o traducere greșită a lui *nyktikorax* precedent, din cauza confuziei între *νυκτικόραξ* *nyktikorax* “bufniță” și *νυκτερίς* “*liliac, Cheiroptera* sp.”; А.Г. Преображенский, Этимологический словарь русского языка, sub voce *лелекъ*; G. P. Klepkova, Slavianske nazvania ptits (aist, lastočka, voron) în Voprosy Slavianskogo jazykoznanja, 5, 1961, 149–185. Mulțumim prof. Leonid Čekin pentru referințe; Charles-Philippe Reiff, Русско-французский словарь (1835) *лелекъ*: *caprimulgue* (oiseau, *caprimulgus europæus*). *лелекъ*: *cigogne blanche*.

orb” înseamnă “netopierz, liliac”. *Sejm piekielny*, 1622, v. 1149: Awo ja też, ślepy Lelek, miłościwy panie, Mamci jakieś ślepie we łbie, a nie widzę na nie. Expresia se regăsește parțial calchiată parțial împrumutată și în albaneză. Mai are și sensul de *slepouwon*, *Nycticorax nycticorax* “stîrc de noapte”⁵. Wiesław Boryś reconstruiește pentru proto-slavă un **lebkō* “Caprimulgus, nightjar, engoulevant”. Johann Adolph Erdmann Schmidt, *Słownik polsko-rossyjsko-niemiecki*, 1834: *lelek*, лелекъ, Kozodoj, Ziegenmelker. rom. *liliac*, macedon. лилјак. Slovenă *lilek*, “die Fledermaus”⁶, *lilek*⁷, “liliac, Vespertilio”. Marginal și în croată și în slovenă. Ardelio della Bella, *Dizionario italiano. latino. illirico*. Venezia, 1728 (croată) Nottola pipistrello: *Glighjak*. Jacov Mikaglia *Blago jezika slovinskoga illi slovník oča Jakova Mikaglia drusgbe Isusove*, Laureti, 1649; *glighjak*: sljepi misc; sportiglione. Pipistrello. Nottula Vespertillio. Fedra Augustova odsuscgnika pricize Esopove u pjesni slovinske prinesene od Ghjura Ferrichja Dubrovcjanina: Phaedri Augusti liberti fabulae Aesopiae versibus illyricus a Georgio Ferrich ragusino rediditae, 1813 (croată) 83 fabula XIII Krjes, i *glighjak* = Cicada, et *noctua*.

lete, îndelete dialectal a *letea*; alb. *i lehtë* “ușor”; posibil romanic, din lat. *dilectare*, veneto *s'endeleta* “a se desfăta”; sau lat. *libita*; sau faniariotul ενδελεχώς *endelehós* adv.; ενδελεχής *endelehís* adj. “amănunțit, detaliat”, cu falsă analiză regresivă.

leurdă alb. *hurdhër*, *hurdhë*; alb. *hurdhër arinjsh* “usturoiul ursului – leurdă, *Alium ursinum*”. Grec σκόρδον.

M și N

mal Sensurile sînt diferite: *mal* și *munte* au același cuvînt doar în germană, *Berg*; dar au termeni diferiți în toate celelalte limbi. Cf. Old Norse *melr* “sand shore”; French, Jèrriais (Jersey) *mielle* “sand dune”; North Saami, *miel’li* “high sandy

⁵ Wiesław Boryś, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Kraków (2005) Mułtımim Codruței Gavril pentru referință.

⁶ Regiunea Haloze; și în Zora časopis zabavi i poduku (1872–1877) în Maks Pleteršnik, *Slovensko-nemški slovar*. Zora, 15 aprilie 1876, 120: *lilek* pa je pri Haložanih ime za netopira.

⁷ *Novice gospodarske, obrtniške in narodne*, 13 dec. 1871, 403: v srbščini in hrvaščini *lilek*, *lijjak*, vespertilio, notoper, Fledermaus; tudi Haložani imenujejo šišmiš ali netopira *lilek*; France Bezljaj, *Etimološki slovar slovenskega jezika*, 1982: *lilek* (m.) “Plecotus, netopir” (Haloze); slovena e veriga lipsă între limbile slave de sud și cele de nord (Mihai Ioan, comunicare personală).

shore, hill”; isl. *melur* “gravel bank”; proto-Germanic **melha* “sand bank”. rus мель “sand bank”; садиться на мель “reach the shore”. probabil termen germanic intrat devreme în limbă. Albanezul *mal* “munte” *Mell de la Niva*, vîrf in Evolène, Val d’Hérens, Valais, Elveția, [poate și *mollard* Savoia “deal rotund” Forez “tertre, éminence, colline”. Lyon *molord*, *molard*. Poate și *Molésou*]. Béarn *malh* “munte”: Malh-Abore, Malh-Rouy, Malgor. / *mallo* Aragon, *malh* Gasconia glosat ca as *peña* “stîncă, stei”. Wales *moel* “deal fără arbori”. Sugerăm că cele două serii (mal-țarm; mal-munte) nu sînt înrudite. A doua poate fi veche, poate înrudită cu nord-caucaz. Archi *mul*, Ginukh *malu*, Gunzib *maru*, cecenă, Batsbi *lam*, ingușă *lɔm* “munte”.

mare “grand” rom. *mare* din celtică: irlandeză Scots Gaelic *mór*, Manx *mooar*, Breton, Cornish *meur* “big”. Din substratul celtic italian – tot nordul Italiei e celtic, numit de romani Gallia cisalpina. Deși Mediolanum e cucerit în sec. III BC, Alpii celtici sînt cuceriti abia în jurul primilor ani ai erei creștine.

mazăre numele leguminoaselor sînt Wanderwörter vechi. Comparat cu alb. *modhullë*, standard *modhull*, *Lathyrus* sp. sau *Vicia* sp.; vezi și alban. *mashurka*, *mashurkë* “fasole”. *măceș* corsican *macchia* “spini, arbuști”; Jaberg 1928 harta 597 il lentischio: Calabria, Basilicata, Puglia *mačča*. Jaberg 1928 harta 604 biancospino: Sicilia Sperlinga pct. 836 *mačča di manuli*; Cuvînt din substratul italian. Simplă omonimie cu *macchia* “pată” din lat. *Macula*.

a *mădări* româna din Transilvania, româna de nord. Dialectal. Probabil din maghiară.

măgar din bulg. *magar*, metateză din *gomar*, din semiticul ʕamar “măgar”.

măgură Italia, Istria, Pirano *Monte Mogoron*, Spania Sierra de Cuenca *Mogorrita*, *Mogorra de la Hoya*, *Mogorrón*. Spania Avila *Mogorra de Robledillo*, *Mogorra de(l) Helechar*. Spania Toledo *Mogorro*; Spania Extremadura Caceres *Mogorro del Vilano*. Sardinia Oristano *Mogoredda* (transcr. ital. hipercorct. *Mogorella*) și *Mogoro*. Sardinia Nuoro *Monte Maguri*. Pre-roman, pre-celtic, pan-european. Și alb. *Magule* “deal” – dar termenul nu are nimic specific balcanic.

mălai și *mămăligă* nu sînt dacice! Spania Aran *milok*, gascon *milhoc*, catalan, aragon. *millocka* “mei”; occit. *milhoca*; lombard *melga*. Termenul de bază e *meliga*, *Panicum miliaceum*, mei; cu sensul extins la *Sorghum vulgare*, tosc. *saggina*. Fiindcă din porumb s-a făcut aceeași mâncare ca din mei, porumbul s-a numit *melgon*

- “mei mare, sorg mare”; veneto *melega* “sorg” Rottweiler; emiliano Modena *mèlga* “saggina, Sorghum”; Privilegiu dat de papa Grigore IX în 1237 (Ferrara): habeatis dictam decimam /.../ in frumento, hordeo, faba, *melica* et alia blava. *SachAtlas* harta 1467 miglio, *Panicum miliaceum*, *mei* în tot nordul Italiei. Și Locarno. Termenul a trecut de la *mei* > *fietură de mei* > *fietură de porumb*.
- mărar* din gr. μάραθρον marathron “mărar”. Împrumutat din greacă, ca și *petroselinon* “pătrunjel” și alte nume de legume.
- mărcat* etim. nec.
- mătură* din slavul **metola*. Trebuie respinsă dogma că rotacismul nu afectează cuvintele intrate în română după sec. VI, la urma urmei *vioară* e un neologism.
- melc* veș *malwen*, *malwod* “melc”, Cornish *melhwes*, breton *melc’hueden*, *melc’hwed*, “limaçon” *mali-gorn* “escargot”. Franța occit. Hérault, Tarn, Aveyron, Lot *milauk* etc. în ALF, harta 770 s.v. limaçon; *SachAtlas* la *lumaca* 461 Apulia Alberobello *malawka* probabil relict galo-italic. Tarn *milhaouco* “limace”, Aveyron *millauco* id. Aurillac *milawko*, *milhauco* / Fr. Lorraine Meuse Vignot, Vouthons etc. *meulçon* “limaçon, escargot”; valon Lille *moulet* “petit coquillage, escargot”; *mulso* Milly-sur-Bradon Meuse. ALF sub *escargot*; ALF harta 0770 limaçon: *mulsa* 162 Sexey-les-Bois Meurthe-et-Moselle; *moelsa* 140 Châtenois Vosges.
- a merge* alban. *mërgoj* “a emigra, a pribegi” ambele din lat. *migro* “a emigra”. Sensul e bine păstrat în albaneză.
- mieriu* probabil din grec. *melas* “negru”.
- mire* etim. nec.
- mistreț* din lat. *Mixticius* “amestecat > dungat, tărcat”. În româna veche înseamnă doar “dungat, tărcat” găină mistreață, mere mistrețe, v. Dicț. Academiei.
- a mișca* ligur *mesciâ*, *mesciâse* Jud și Jaberg, *SachAtlas*, harta 1665, *meșava*, Imperf. pers. III sg, în Zoagli și Noli.// harta 1647 non ti muovere Zoagli *nu ta meșá*; Gavi Ligure *ne stat a meșá*. Din lat. **moviscere*, care îl înlocuiește pe *muovere*, care dă în dialectele cisalpine *mue*, greu de conjugat.
- mînz* Și rom. *mînz* și alban. *mëz* vin din celt. *mandus* “căluț”.
- molid* Picea abies, cf. franc. *mélèze* Larix sp. zadă.
- melizi* > **melid* singular refăcut analogic, ca în *copaci* > *copac*. *melid* > *molid* cu asimilare după consoană bilabială, ca în *fames* > *foame*. Celtic.
- morman* etim. nec.
- moș* împrumut din albaneză. În albaneză *moshë* “vîrstă”, din *mot* “vreme”.
- mugure* din lat. *mucro*, *mucronis* “vîrf” sau înrudite cu acesta: catalan *mugoró*, *mugró*, “sfîrc de sîn, papilla”; Italia Istria Dignano *mugaran* “sfîrc de sîn, capezzolo”; romanș sursilvan *mugrin* (v. infra) “Gewettkopf m (beim Blockbau). – 2. (pl.) Gewettkopfreihe f, Hauskante”; Span. *mugrón* < lat. *mucro* (?) “lăstar”. Alban. *mugull* “mugur” probabil înrudit cu termenul românesc, la un nivel neclar.
- murg* neclar, ca și *amurg*.
- a mușca* italian *mozzicare*, răspîndit. Emilia-Romagna *možga*, Marche *moška*. Sincopă din *mursecă*, atestat și el în Italia *morsega*, denominativ din lat. *mordeo*, *morsus* > *morsicare* > *muškare*.
- mușat* neclar.
- mușcoi* neclar.
- năpîrcă* arom. *năpărtică* cu -ti- epentetic, ca *ciupercă* /*ciupertică*. etim. nec. Și în albaneză.
- nișel* etim. nec.
- negură* romanic, din lat. *nebula*. Jaberg 1928 harta 364 la nuvola: Lombard *nigula*, Ligorretto *negür*.// Jaberg 1928 harta 365 la nebbia: *neșura* Sant’Antioco, *neura* Sassari. Ambele sînt colonii ligure. Nu aparține aici: Calabria *Acquaformosa myergula* (negură), albanez. Alban. *mjegulla* “ceață” tot din latină.
- noian* etim. nec.

P și R

- păstăie* alban. *bishtajë*. Posibil din *bisht* “coadă”.
- a păstra* etim. nec.
- a se perinda* alban. *perëndon dielli* “apune soarele”, dar cu sensul secundar de *a trece* (ca timpul): *Perëndoi* ajo kohë. – au trecut acele vremuri. Posibil din *per-* + *rënie* “a cădea”
- pînză* v. vocabularul vestimentației. Jaberg 1928 harta 60 la *pezza* (scutece): Lomb. *panizel*, Veneto *panaşel*, *panižel*; Sicilia *pannitsu*. Din lat. *pannum*, cu sufixare neclară.
- pîrîu* etim. nec.
- prunc* etim. nec.
- pururea* cf. alban. *përherë*, din *për* + *herë* “timp”; și *ngaherë* “veșnic”; *asnjeherë* “niciodată”.
- rață* Franța occitan *ritou* masc. St. Pierre de Chignac, Périgord; *rit*, *rital*, *ritard*, *ritàs*, *riton* masc. (Aveyron, Lot, Tarn, Lot-et-Garonne, Tarn-et-Garonne, Quercy); *rita* fem. ibid. + Cantal, Gironde, Lozère. (Thésoc) // Jean Bodon, *La montanha negra*: Sul ser, tres *ritas* venguèron nadar: la *rita* negra primieira, puèi la grisa, puèi la blanca. / Malvezin, 254. / *rite*, masc. *riton* Périgord; *rit* Montpellier; *Les diverses*

leçons de Loys Guyon, (Corrèze) 1617: chair de cerf, de sanglier, de boeuf, vache, grues, oyes, canards, cannes, rittes, besagres et autres oyseaux aquatiques; Italia Friuli *raze*, Emilia *rizan*, *rizzòn* “rătoi”.

a răbda etim. nec.

reazem etim. nec.

a ridica foarte probabil din lat. *eradicare* > *aradica* (ca în *hericius* > *arici*) și afereza lui *a-* prin falsă analiză.

rînză cf. alb. *rrëndës* “cheag”. Posibil înrudit mai departe cu germanicul engl. *rennet* “cheag” la rîndul său izolat și fără etimologie plauzibilă.

S și Ș

a scăpăra etim. nec.

scrum etim. nec. Nu e imposibil ca alban. *shkrum* să vină mai curînd din română: în albaneză e atestat în doar patru puncte. (v. *Atlasi dialektologik i gjuhës shqipe*, harta 312).

a se scula etim. nec.

a scurma etim. nec.

searbăd “insipid”, “acrișor” în cele mai vechi atestări; alban. *tharbët* “acru” din *thartë* “acru”.

sîmbure comparat cu alban. *thumbull*, *sumbull*.

Primo, poate fi vorba de două cuvinte ne-înrudite: *thumbull* “nasture” din *thumb* “spin” din *thumboj* “a înțepa, a pișca”; *sumbull* “nasture”⁸.

sîmbră cf. alban.

spînz de substrat balcanic. Alban. *shpendër* (Helleborus sp., Sambucus sp.; rar Rugus sp.). De substrat, ca majoritatea plantelor otrăvitoare.

spuză din latinul *spodia*, ca și alban.

shpuzë. Lat. *spodia*, plural neutru al gr. σπόδιον “spuză, jăratie” din gr. σποδός “praf”.

stăpîn stăpîn, jupîn, cioban vin prin turcă și sînt de origine persană. Persanul *ciupan* چوپان < iranian **fsupāna* < * fšu- “oaie, vită” și * pān- “a păzi”, venit din persană în turcă sau cumană, çoban. Turcmenă çopan, azeră çoban, uzbekă *chópon*, kazahă шопан șopan; uigură çopan. Termenul e analizabil în vechea persană (oaie+păzitor),

⁸ Une fois n'est pas coutume, vom cita un articol al unui alt lingvist despre subiect, Părvu Boierescu, Completări și comentarii pe marginea Dicționarului etimologic al limbii române (DELR) vol. II partea I, *Limba română*, LXVII (2018), 3–22 – observații foarte detaliate și de mare finețe. Autorul respinge și el comparația.

deci e persan. S-a răspîndit în multe limbi turcice, iar din acestea în armeană, bulgară, rusă. Wanderwort. Cuvîntul românesc vechi, *păcurar*, e de origine latină. Aromână *picurari*. *jupîn* e și el iranian **gu-pāna* “văcar” > sl. **gupānu* “stăpîn” > rom. *jupîn*, cu –an > –în, fonetism vechi. *stăpîn* e și el, cu siguranță, iranian, probabil intrat tot prin slavă.

stîină de substrat, după Dan Alexe; și derivarea din slav. *stan* “cabană” e plauzibilă.

stînga Italia: Monferrat *stanca*; Romagna *stanch*; Dante, *Inferno*, XIX, 41: volgemmo e discendemmo a mano *stanca*; Pandolfo Collenuccio, *Compendio del istoria del regno de Napoli*, 1591 f. 125 v.: che poi si volgono da *man stanca* a Genova /.../ *man dritta*; Dino Fiorentino, *Inamoramento de Rinaldo di Monte Albano*, 1533 canto 32: con la *man stanca* si defende e taglia. Bernardino Pino da Cagli, *De gli affetti*, 1596, f. 15 r.: a *man dritta* o a *man stanca*; Benedetto Varchi, *Storia fiorentina*, cartea IX (după 1540): Dopo la Lastra si torce a *man stanca*. Giovanni Tarcagnota, *Delle historie del mondo*, 1562 vol. III, 284: Edino a *man stanca* e Terouano alla dritta; Adriano Politi, *Dittionario toscano*, 1665, 743: a *man stanca*; Antonio Udino, *Nuovo et ampio dittionario di tre lingue*, 1674: *zanco*: gauche, gaucher. Lincks; F. Altieri, *Dizionario italiano e inglese*, 1749 *mano stanca* “the left hand”.

Un element de origine tracodacică este și rom. *stîng*. G. Kisch, *Rum. stîng, Dacor.*, IV, 1924–1926, apărut în 1927, p. 774–776, a respins apropierea cuvîntului român de alb. *shlënk*, *shlëngërë* „sasiu”, încruciat și it. *stanco* „obosit”, admisă de mulți, printre care și Pușcariu, *Et. Wörterbuch*, I, nr. 1647, pentru a admite un împrumut din germana veche, întrucît în v. germ. de sus exista *stank* „urît mirositor, puturos”, „trîndav, lenes”. Dar un împrumut din germană ar fi trebuit să prezinte –c în loc de g, ca și it. *stanco*, de origine germanică. Cum româna prezintă –g, termenul român își are originea într-o limbă indoeuropeană care nu suferise mutația consonantică. Considerăm că tracodaca posedea termenul **stangu*, înrudit cu v. germ. de sus *stank*, și că acest termen a fost moștenit de română¹.

Abundent atestat în italiană, considerat romanic de toate dicționarele limbii române, dar privit eronat ca element de substrat de George Ivănescu, cu niște observații absolut stupide, vezi infra:

stîng nu e tracodacic! Observațiile lui G. Kisch, oricine ar fi, sînt irelevante, niciun alt lingvist nu a mai afirmat că *stîng* vine din *stank*. Ital. *stanco* probabil nu e de origine germanică – are alt sens – iar în ladină *cianco* “ciung; stîng” sugerează o origine de substrat alpin a termenului. Afirmările lui Ivănescu sînt atît de incoerente încît nici nu pot fi contrazise.

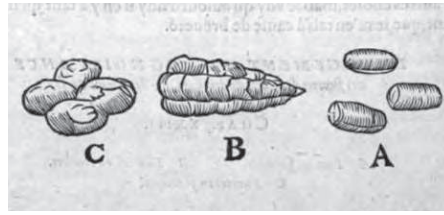
sterp Italia veneto Belluno, Trento, ladina din Cadore *sterpa*, Salento *strippa*, Calabria *sterpa*,

Basilicata *stèrpè*. Nicidecum dacic, tracic sau balcanic. E înrudit cu lat. *sterilis* și gr. *steriphos* id. Nu are nici o legătură cu *extirpare* > *a stîrpi*. *stejar* una din cele mai celebre *quaestiones vexatae* ale limbii române. Termenul ar putea avea o bună etimologie slavă, dar apar două obiecții: a) de ce ar fi împrumutat românii un termen absolut marginal (există doar în macedoneană) și nu termenul absolut general în toate limbile slave, **dǫbъ* [dób, domb]? Româna a preluat, desigur, din slavă *dumbravă* “stejăriș”. În limbile slave, *stežer* înseamnă “trunchi”; doar în macedoneană *стежер* e o specie de stejar. Tipologic, speciile de stejar au extrem de numeroase nume, și, în cele mai multe limbi europene (spaniolă, franceză, italiană, latină (sic) greacă – numele stejarului și al diverselor specii de stejar sînt nume de substrat.

străghiată cum –*ghiată* nu există în română, termenul nu a fost format prin compunere în română, deci termenul a fost moștenit cu tot cu prefix. Cum *stră-* e romanic, trebuie să admitem că și *străghiată* în ansamblu este romanic.

strepede etim. nec.

strugure Valon: *trocléye* “grappe; bouquet; ciorchine, mănunchi”, Georges Staelens, *Sacwants navizances walon llingaedjes apurlins (II)* în *Li Rantoele*, 94 (2020), 8, și *troke, trokète, trokia*. Liège *trok. trokléye* “grappe, ciorchine” în Louis Marcel, *Noms de plantes et vocabulaire français-wallon*, Namur 2016. Fr. veche (dialectul din Liège) scris și *trouque, trocke* Jean des Preis dit d’Outremeuse, *Ly myreur des histors* (ed. 1876, tome III, 57, fol. 37v.: Et y croist ly poivre tout ensy que des roisins aux *troicques* che semble vingne sauvage; 65, fol. 42r.: Livre II: Item il y at des vingnes qui portent si grois roisins que un homme auroit asseis a porter une grappe ou *trocke*. Franceza veche Rashi *troche* explicație la Sukkah 32a רמא היל אבר האפסות אבר היל רמא אביברל אוההל אדח אמיאו ביתח תפכ ירמתד יפכ יתרת אמיאו אוההל היל ירק פך unde cuvîntul פך (ramuri de curmal, buchet) e explicat cu אקורט truka. Darmesteter, *Glosses françaises de Raschi*, 130, § 1030. Poate și § 1031, glosă la Ketubot 80a יבר רמא אבא יבר אמ ירמתד אצבוה יביב בר יעב ירמתד ארגיש יפא בר unde e transcris și glosează ארגיש, ciorchine (de curmale) transcris אייורט. Jacques du Fouilloux, *La venerie*, cap. XXIII: Aux moys de juin et de juillet, ils (les cerfs) doivent jeter leur fumées en grosses *troches* bien molles. = cerbii trebuie să își facă baliga în ciorchini (ca cei de capră).

Imaginea B “fumée en troche” (p. 26).

Jean Nicot, *Thresor de la langue francoyse, tant ancienne que moderne: trochée*, c’est un bouquet de poirier ou pommier ou il y a dix ou douze poires ou pommes tenans audit bouquet. Nouveau Dictionnaire françois-allemand, 1711: *troche*: büschel, *träubel* von obst an dem baum. = ciorchine. Discuție etimologică mai lungă în Eugène de Chambure, *Glossaire du Morvan*, vol. I, 1878, sub v. *troiche*. Morvan *troichenotte*, spicul de hrișcă, *Fagopyrum esculentum*.

strugure (sg.) probabil refăcut dintr-un plural neutru ca *ram* > *ramuri* > *ramură*, lat > *laturi* > *latură* **trug* > **truguri* > **strugure*. În rudit într-un raport neclar cu gr. τρύγη “culesul strugurilor” și cu τρύξ fem. “must”. Ambele din τρυγάω “a recolta, mai ales struguri”. Termen balcanic vechi. ὀτρύγη și στρύγίς într-un singur manuscris, M, Marcianus graecus 269 din Hipocrate, *De regimine*, cartea a II-a, 43, unde înlocuiește *zeia* “alac, Triticum spelta” sau e glosă la *típhe* “Triticum monococcum”.

strungă de substrat balcanic.

a sugruma -?

a sugușă ambele formate din *grumaz* și *gușă*.

șale -?

șiră -?

șopîrlă etim. nec. Posibil o metateză a lichidelor și atunci ipoteza veche a lui **serpiela* se susține⁹. Posibilă apropiere cu lombard Como *scigorbola* / sigòrbola etc. Ligur San Lorenzo al Mare *scarpîela*. **serpella* > **seprella* > șopîrlă cu metateză. Alban. *shapi* “șopîrlă” la care trimit dicționarele românești nu există în dicționarele albaneze. Există doar *shapulicë* “broască rîioasă, Bufo sp.” și *zhabë* “broască” din sîrbul žaba “broască”.

⁹ Un studiu de sinteză <https://fgranatiero.wordpress.com/2012/01/21/la-lucertola-nei-dialetti-ditalia/> trece în revistă numele șopîrlei în dialectele Italiei: deformări expresive, etimologii multiple (lat. *lacerta*, lat. *anguis*, lat. *salamandra*, lat. *scorpionem*, lat. *serpens*, gr. *sauros*, ital. *biscia orba*) și toate contaminările între aceste forme, toate metatezele și toate etimologiile populare posibile. Un Babel etimologic. Numele de plante, șopîrle și insecte suferă deformări expresive ne-etimologice. Etimologia plauzibilă pare **serpella*, avansată deja de Ioan Bobb în 1828. Corrèze *serpeleta*. Piemont Carpignano *barlikála. scarpîela* e o încrucișare cu *scorpione*, el însuși atestat cu sensul “șopîrlă” în diverse dialecte italiene.

shapi “șopîrlă” în dialectul tosc e o variantă a lui *zhapi*; termenul albanez e deci de origine slavă, intrat în albaneză după separarea geografică a proto-românilor de proto-albanezi. Termenul albanez e deci dialectal, foarte probabil împrumutat, cu corespondența fonetică parțială și corespondența semantică la fel. Numele albanez al șopîrlei e *hardhucë*, din *hardhje*- “șopîrlă”.

șoric șorici e forma mai veche. *suericulum*, hapax în *Notae tironianae*, fără context și fără indicarea sensului. În Ulrich Kopp, *Palaeographia critica*, 1817. Explicat pe baza lui *sueris*, enumerat de Varro (*De lingua latina*) într-o listă de nume ale bucăților de măcelărie și mezeluri. Sau din **solicius*, din lat. *solea* “talpă” – pielea de porc era folosită pentru facerea opincilor. Sau din magh. *szór*, sörte “peri de porc”. Forma românească din nordul Transilvaniei e sor.

șut v. *ciut*.

T și Ț

tare origine necunoscută. Etimologia din lat. *talis* “asemenea” e pur și simplu ridicolă.

Țimpa deal lângă Brașov. Italia Campania *timpa* “deal”. Și Calabria – Sicilia *timpa*, *tamba* (Jaberg 1928 1420 harta “zolla, Erdscholle, motte de terre”). Maratea *timpa* “promontoriu”. Gloss. *dirupo* “faleză, prăpastie” probabil înrudit mai departe cu gr. Ὀλυμπος din substratul pre-elenic. *traistă* Italia de sud *tràstina*; cu metateză. Din gr. τὰγιστρον, τὰγιστήριον “sac pentru mâncare” atestat tardiv, la Nicetas Choniates, sec. XII, din gr. bizantin τὰγίτζω “a hrăni” în Teofan Cronograful, sec. IX. Termen militar. Primele contexte se referă la hrana cailor. // Și în napoletană. *la trastina d'u pani*. Și Frascineto, Spezzano. Deși există în sudul Italiei o importantă minoritate albaneză, cuvântul nu vine din alb. *trajstë* ci din greaca bizantină – Bizanțul a stăpînit o perioadă lungă sudul Italiei, Calabria, Basilicata, Puglia, pînă după anul 1000.

țap din substratul italic. Concentrat în Lațiu, în sudul Romei. *dzappu* Palombara, Torre Caetano, Arcinazzo Romano. Și Tagliacozzo, Abruzzi; *zappo* Pontecorvo, Latine. Campania *tsappu*. Lat. medievală “in carnes *zapporum* et agnorum, în *Statuti di Montalboddo*, 1366 (Ostra, Marche)” (apud Staelens, *Étymologie roumaine revisitée*, 2019, 267–268); Cori, Lațiu, *zappus*, în *Statuta civitatis Coræ: Onomasticon seu eleanoribus verborum difficiliorum quae in statusis saepius occurrunt*, 1732.

țarc Sardinia *sarconi* Campidanese, *salconi* Gallura; Calabria Sicilia *lu tsákani* “țarc” Jaberg 1928

harta 1074 parco (delle pecore): 731 Teggiano Campania; 740 Omignano; 751 Acquaformosa, 752 Saracena Calabria – posibil din substratul albanez. Termenul sud-italian poate veni din substratul albanez, cel sard mai puțin.

țărăș etimologie necunoscută.

U

a se uita ar putea fi un germanism intrat în limba trupelor romane. Din germanicul **wahton* gotic *wahtwô* “a sta de pază, a face de pază. Fr. veche *await*. De la *Numerus Batavorum*, trupe germanice intrate în serviciul Romei în sec. I, la Stilicho, magister militum în sec. IV, Richomeres, ca și Flavius Bauto, sau Gainas, fiecare *magister militum* spre 383, germanii au format o bună parte a trupelor Imperiului Roman. Bastarni, goți, gepizi se instalează în Moesia după 280. Auxilia palatina înființate de Constantin în 325 au numele triburilor din care sînt alcătuite: Ampsivari, Batavi, Mattiaci, Tungri, Marcommani. *Notitia dignitatum* (spre 400) pomenește de *praefectus laetorum Batavorum, Svevorum*. Putem presupune că e vorba de un termen germanic intrat în vocabularul trupelor în sec. III. d.Hr. Termeni militari intră uneori în limba curentă: *turma*, termen militar în latina clasică, grup de 30 de soldați (și rar cu sensul de mulțime, dar în contexte de conflict) devine *turmă* de oi – trecerea e tot din sec. III, fiindcă există și în italiană: Jaberg 1928 harta 1072, branco di pecore pct. 710 Ausonia, Lațiu: *torma*. Statuti del comune di Trequanda (Toscana): per *torma* di pecore o chapre in dieci soldi di denari; Statuti dei comuni di monastero S. Eugenio (1352), Monteriggioni (1380), e Sovicille (1383): *torma* di pecore *passim*; Navigatio Sancti Brendani (Pisa, ~1300): Et andando per quella yzola trovano diverse *torme* di pecore.; Lionardo Frescobaldi (toscan) *Viaggio in Egitto* (1384): grandissime *torme* di camelli.

Și alban. *turmë* (grup de animale, cai, cîini).

undrea etim. nec.

a urca etim. nec.

ulcior “vas” din lat. *urceolus* cu disimilare.

urcior “inflamație la ochi” din lat. *hordeolus*.

urdă etim. nec.

a urdina romanic.

urdoare romanic. Fr. *ordure*. Norm. *ourdé* “sali, taché; murdar”. Numai în română și franceză. Din roman. **horridor*, din *horridus* “urît”. Și fr. v. *ord* “murdar”. *Tretiz de langage* 1250: En la bouche amount est palet, Tasterés vos chose *orde* ou nette.

V

vatră alban. *vatër* “vatră”. Înrudit cu lat. *atrium* “camera cu vatră” Din I.E. *h₂eh₁ter- “foc”.

a vătăma etim. nec.

vătui etim. nec.

viezure cf. alban. *vjedull*, gheg *vjedhullë*, de la *vjed* “a fura”.

viscol foarte probabil slav.

Z

zară posibil substrat balcanic.

zer din lat. *serum*¹⁰.

a zburda Franța occitan *bordir* glos. “*jouter, folâtrer, bondir*”; Italia Bologna *sburdelzar* “*trastullarsi, folâtrer*; a se juca”. Posibil înrudit cu *a îmburda* “a răsturna” și el de etimologie opacă.

zestre lat. *dextrae*, strângere de mână în semn de încheiere a unui contract, a unei împăcări. *Vulgata* I Macabei XI, 66: Et postulaverunt ab eo *dextras* accipere, “și i-au cerut pace, și el le-a dat-o”. Mai multe atestări în Du Cange.

dextras nu e propriu-zis “zestreă”, ci strângerea de mână care urmează după negocierea cuantumului zestrei dintre viitorii socri, negociere adesea conflictuală. Palatalizarea *dextrae* > *zestre* ca în *decem* > *zece*, dar v. *digitus* > *degeti*.

zgardă cf. alban.

a zgârria probabil romanic.

Concluzii

O parte importantă din substratul lexical al limbii române *nu* e balcanică, ci romanică, celtică, alpină, italică. Simpla existență a unui termen în română și albaneză nu înseamnă *automat* originea de substrat balcanic, tracic sau dacic a cuvântului.

Articolul de față are, în primul rând, un rost metodologic, acela de a restabili rigoarea și precizia într-un domeniu dificil. Salutăm inițiativa colectivului *Dicționarului etimologic al limbii române* al Academiei, inițiativa de a indica doar că un termen e de substrat, fără a avansa ipoteze mai precise.

Cu excepția lui *brusture*, el însuși contestat de unii lingviști, nu avem alte cuvinte dacice verificabile. Există câteva izoglose române-albaneze, dar ele trebuie verificate suplimentar. Dacă *moshë* “vîrstă” e realmente albanez și *moș* e înrudit cu el, la un nivel neclar (împrumut din albaneză, sau moștenit dintr-o limbă înrudită cu albaneza) alb. *brez* “brîu” e un simplu împrumut slav, alb. *bajgë* “baligă” e celtic, *kaçulore* > *çafkëlore* e un termen

derivat provenit dintr-un împrumut (și deci tîrziu). Uneori, asemănarea cu albaneza e superficială: *brushtull* are alt sens, *mal* de asemenea.

Contactul dintre limba latină și limba dacilor e cât se poate de incert și nu poate fi demonstrat, nu poate fi nici măcar ilustrat. Dacă postulăm un contact între latină și limba dacilor, trebuie să postulăm și un contact între latină și tracică, din care să fi rezultat ulterior limba aromână; dar substratul din aromână e, în ansamblu, același ca în română.

Balegă, a băga, bordei, brad, broască, bură, buză, căciulă, cătun, cioară, fluier, gheară, a gîdila, gușă, a îngîna, jumătate, mal, măgar, melc, mînz, spuză, stînga, țap – categoric nu sînt dacice. Ele existau deja în limba coloniștilor veniți din nordul Italiei în Moesia. Altele au intrat din slavă, tardiv (*doină, liliac*) sau din greaca bizantină (*traistă*) sau din cumană (*stăpîn*, de origine iraniană). *Burdufe* e un slavism recent, de origine turcă, *burlan* a intrat din turcă în secolul al XVII-lea.

Trebuie să acceptăm ideea că strămoșii românilor și ai aromânilor au venit în Balcani cu o latină populară din Italia de nord, deja cuprinzînd termeni celtici și din substratul alpin și cel italian.

¹⁰ În seria semantică *lapte, cheag, caș, colastră* *lacte, coagulum, caseum, colostrum – vocabular latin, ar fi straniu ca *zer*, cu etimologie latină bună, *serum*, să fie de substrat. Asemănare superficială cu alban. *dhallë*.